

Bardufoss sommeren 1940:

2700 sivile arbeidere

MÅLSELV: På det meste jobbet 2700 norske arbeidere på den tyske flybasen på Bardufoss i 1940. Det gjorde at prisene på dagligvarer i området spratt til himmels.

Morten Kasbergesen

Det framgår av dokumenter Nye Troms har funnet i Riksarkivet og Statsarkivet i Tromsø. Tidligere har det blitt antatt at om lag tusen norske arbeidere deltok i utbygginga av flybasen sommeren og høsten 1940. Dokumenter fra Landsorganisasjonens Tromsø-kontor viser imidlertid at det på det meste jobbet 2700 nordmenn på Bardufoss. God betaling og høy arbeidsledighet i Nord-Norge gjorde at arbeidere fra hele landsdelen trakk til Målselv for snart 74 år siden. Mange av dem hadde kort tid i forveien jobbet på den britiske jagerflybasen på Bardufoss.

Den tyske generalen Karl Kitzinger besluttet 14. juni 1940 at det tyske flyvåpenet, Luftwaffe, skulle utvide den tidligere britiske basen på Bardufoss. Kitzinger fra var sjef for Luftwaffes bakkeorganisasjon i Norge. Norske selskap ble hyret inn for å gjennomføre utbygginga, og arbeidene startet nesten umiddelbart.

Unormale forhold

I en rapport om utviklinga av arbeidsledigheten i Troms datert 20. juli 1940, skrev LO at det ikke var noen arbeidsledighet i bygningsfaget i Midt-Troms. Årsaken var at mange arbeidere hadde fått seg beskjeftigelse på Bardufoss flyplass.

«Det arbeidet som er satt i gang ved Bardufoss flygeplass, hvor bortimot 2000 arbeidere for tiden har beskjeftigelse, har selvsagt bidratt ikke så lite til å bøte på arbeidsledigheten under de nåværende unormale forhold. Så lenge dette arbeidet vil vare skulle det ligge ganske bra an utover en tid. På denne arbeidsplass har også en hel del ufaglærte yngre arbeidere fått beskjeftigelse», framgår det av rapporten.

Timelønna var god for de norske arbeiderne: 1,79 kr for tømrere og forskalingsmenn og 1,69 kr for jord- og betongarbeidere. For arbeid utover en vanlig arbeidsdag på åtte timer, ble det betalt et tillegg på 25 prosent for de første timene og 50 prosent for senere timer. For arbeid fra lørdag klokka 13 til søndag kveld ble det betalt 100 prosent tillegg.

Mange oppsigelser

20. august 1940 noterte LO at det var 2700 mann i arbeid på Bardufoss flyplass. Deriblant mange jord-, stein- og sementarbeidere. Tilgangen på ledig arbeidskraft kom hovedsakelig fra landsbygda. En del arbeidsledige bygningsarbeidere fra Nordland og Finnmark hadde også fått seg arbeid på Bardufoss.

18. september 1940 skrev LO at det var foretatt store oppsigelser på flyplassen på Bardufoss. Mange av arbeiderne fra Finnmark var reist hjem. Dessuten var en rekke andre ledige arbeidere reist til Finnmark for å søke seg arbeid fordi tyskerne hadde igangsatt flere større byggearbeider der.

«Videre er en del andre bygningsarbeidere reist til arbeidsplasser innen Troms fylke, som for eksempel Storsteinnes i Balsfjord, hvor der for tiden arbeider cirka 170 tømmermenn og snekkere med brakkebygging».

KLONDYKE I MÅLSELV: Tyske vakter og sivile arbeidere på Bardufoss sommeren 1940. På det meste jobbet 2700 nordmenn med å bygge ut

14. oktober 1940 registrerte LO at det fortsatt jobbet 2000 arbeidere på Bardufoss. En måned senere var antallet arbeidere på flybasen redusert til 1500. Til gjengjeld var det ansatt 600 arbeidere til militære utbygginger for tyskerne på Setermoen. Antallet arbeidere som var engasjert til å bygge brakker til tyskerne på Storsteinnes var samtidig økt fra 170 til 200.

I midten av desember 1940 var det ansatt 1200 arbeidere på Bardufoss, 180 på Storsteinnes, 450 på Setermoen og 120 på Rundhaug i Målselv.

Klaget på prisene

Et Tromsø-firma som jobbet med utbygginga av flybasen for tyskerne, etablerte en butikk på Bardufoss. Den solgte mat og andre forbruksvarer til de mange arbeiderne. Sommeren 1940 fikk Målselvensmann Ole Engvoll en rekke muntlige klager over at prisene i butikken var «meningsløst høye».

Formannen i kontrollnemda i Målselv forsøkte på oppfordring fra lensmannen å få oppgitt utsalgsprisene i butikken. Han fikk til svar at butikken lå innenfor tysk militærområde, og at kontrollnemda ikke hadde rett til å gripe inn der. Ved en anledning var lensmannen selv på butikken for å få greie på prisene.

Butikksjefen svarte da at hvis lensmannen kom flere ganger for å kontrollere prisene, ville han bli vist ut.

Engvoll brakte likevel på det rene at det blant annet kostet opp mot 6 kroner for 1 kg kaffe, 7,50 for 1 kg spekepølse, 1,40 for en eske sardiner og 1 krone for en boks leverpostei. De samme varene var betydelig billigere i butikker i Tromsø. Der kostet eksempelvis 1 kg spekepølse opp mot 5 kroner og en eske sardiner 0,45 kroner.

Mange påstander

I tillegg framsatte en i dokumentene ikke navngitt mann en rekke andre påstander mot butikken på Bardufoss. Som at den drev uten handelsbrev, at det foregikk ulovlig ølsalg og at butikken solgte brød uten at det ble levert brødkort. Videre påsto klageren at arbeiderne ble trukket 1,35 kroner for middagsmat uten at det ble tatt hensyn til om det var så mye mat at alle fikk, og at selv arbeidere som hadde sagt at de ikke ønsket å delta i middagserveringen ble trukket for maten. Mannen hevdet også at arbeiderne ble trukket 1,40 kroner pr uke, som angivelig gikk til Troms skogselskap som avgift for teltplass i skogen.

På toppen av det hele hevdet mannen at fire unge jenter fra Tromsø som jobbet

i butikken ble avskjediget umiddelbart uten etterbetaling av lønn da de klaget til bestyreren på at to butikkbetjenter hadde trengt seg inn på deres soverom om natta.

I begynnelsen av august 1940 kontaktet den sivile administrasjonen i Nord-Norge den tyske plasskommandanten på Bardufoss, en major Hofmann, med forespørsel om norsk politi kunne undersøke om det foregikk straffbare forhold ved butikken. Gjennom sin adjutant meddelte Hofmann at tyskerne ikke ville motsette seg undersøkelsen.

Det har ikke lyktes Nye Troms å bringe på det rene hva myndighetene kom fram til vedrørende de fleste påstandene. Troms skogselskap opplyste imidlertid at arbeiderne som hadde teltplass på deres eiendom på Bardufoss måtte betale en avgift til selskapet på 1 krone i uka.

Faren til ei av jentene som ble sparket fra butikken jobbet i statspolitiet i Tromsø. Han bekreftet overfor myndighetene at jentene ble sparket fordi de klaget over at to mannlige ansatte i butikken hadde tatt seg inn på soverommet deres. Politimannen hadde selv vært på Bardufoss i et privat ærend, og kunne fortelle at det blant arbeiderne var en sterk opinion mot butikken på grunn av angivelige misligheter på prisområdet og andre områder.

e og klondyke

flybasen for okkupantene. Bildet ble tatt i forbindelse med bygginga av betongrullebanen. (Foto: Morten Kasbergens arkiv)

BYGGEPLASS: Oversiktsbilde fra den tyske flybasen på Bardufoss sommeren 1940. Bildet viser at betongrullebanen ble bygget fra øst mot vest. (Foto: Morten Kasbergens arkiv)

Veiarbeid i midnattssol

MÅLSELV: Sommeren 1940 jobbet Statens vegvesen døgnet rundt for å utbedre veiene mellom Bardufoss og Sørreisa og Bardufoss og Målsnes.

Morten Kasbergens

Veiarbeidene kostet tre ganger så mye som likende arbeider i Sør-Norge. Det fikk veidirektøren i Oslo til å reagere. Da Vegvesenet fikk oppdraget fra det tyske flyvåpenet, Luftwaffe, lød imidlertid ordren på at veiarbeidene skulle ferdigstilles i løpet av to-tre måneder. Kostnadene med arbeidene var av underordnet betydning for tyskerne. De måtte ha forsyningshavner til flybasen på Bardufoss, og gode veier mellom havnene og basen for å få fraktet store mengder forsyninger, materiell, bomber, torpedoer og ammunisjon til Bardufoss. Fylkesmann Hans Gabrielsen i Tromsø beordret 26. juni 1940 overingeniøren for Vegvesenet i Troms til å iverksette de forlangte byggearbeidene på veiene mellom Bardufoss og Sørreisa og Bardufoss og Målsnes.

På grunn av mangel på redskaper og transportmateriell måtte det til tider jobbes døgnet på de to veistrekningene. Arbeidene ble også fordyret av at tyskerne insisterte på at de skulle foregå uten å hindre trafikken. Ei trafikk-telling som ble gjennomført på en hverdag mellom Andselv og Fleskmo sommeren 1940 viste at det passerte 146 personbiler, 1385 lastebiler, en buss, 140 motorsykler og 1050 sykler. I et brev til veidirektøren datert 23. juli 1940, skrev Statens vegvesen i Troms at arbeid på en smal vei med så stor trafikk var både farlig og besværlig.

Slept gjennom gjørma

På strekninga Bardufoss-Sørreisa var veien langs Andsvatnet svært kostbar å utbedre. Årsaken var at veien fulgte alle vikene og nes langs vatnet. Dessuten ble det gamle veidekket våren 1940 utsatt for tungtransporter av blant annet 10 tonn britiske luftvernkanoner. Kanonene ble på lange strekninger slept gjennom gjørma på den 40 cm dyptliggende tela, og delvis på skog som bærelag. Derfor måtte veidekket på lange strekninger fornyes helt.

«På grunn av arbeidsmengden er det dessverre ikke mulig for tiden å sende inn plan til godkjenning. Jeg kan bare uttale at arbeidet skal bli drevet så billig som det under forannevnte omstendigheter går an, og etter en så billig plan som mulig, hvilket også er nødvendig om en skal bli ferdig i løpet av sommeren», skrev Vegvesenet i Troms til den bekymrede veidirektøren.

Bygget møteplasser

I midten av august 1940 ble bredden på veiene tatt opp med den tyske byggelederen på Bardufoss. Han het Weiss. Tyskeren la til grunn at veien mellom Bardufoss og Sørreisa var svært viktig for flybasen. Derfor måtte veien være så bred at to kjøretøyer kunne passere hverandre overalt. Weiss mente for øvrig at veien til Målsnes kom i annen rekke, og at den kunne bygges enklere. På strekninga Olsborg-Målsnes gikk Vegvesenet derfor inn for å beholde veien uforandret i stor utstrekning, men det ble bygget møteplasser og gjort nødvendige forsterkninger av veidekket.

I midten av august 1940 jobbet det 855 mann på veiene mellom Bardufoss og Sørreisa og Bardufoss og Målsnes. På den sistnevnte veien var det da bare jobbet på strekninga Andselv-Fleskmo.

Før arbeidene startet var det beregnet at det ville koste 880 000 kroner å utbedre den 27 kilometer lange veien mellom Bardufoss og Sørreisa. Det tilsvarer nærmere 23 millioner 2013-kroner. Prisen for å utbedre den 38 km lange veien mellom Bardufoss og Målsnes var beregnet til 750 000 kroner. Det ble forutsatt 7 timers netto arbeidstid til hvert av de tre skiftene med arbeidere. Kostnadene med veiarbeidene ble utbetalt ukentlig av tyskernes utbetalingskontor på Bardufoss.